

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE JURISDICTION UNDER THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

Козакевич О.М., д.філос. в галузі права,
старший викладач кафедри інформаційного, господарського та адміністративного права
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Георгія Сікорського»

Романенко А.О., студентка III курсу факультету соціології та права
Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Георгія Сікорського»

Стаття присвячена аналізу функціонування адміністративного судочинства в сучасних умовах, з якими зіштовхнулася наша держава. Проаналізовано актуальні нормативно-правові акти прийняті Верховною Радою України, рекомендацій Верховного Суду та Ради суддів України, які спрямовані на забезпечення доступності та безперервності адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. Наголошено на тому, що функціонування адміністративного судочинства навіть в умовах правового режиму воєнного стану повинно продовжувати свою діяльність, зокрема повинен продовжуватися розгляд адміністративних справ та їх вирішення національними судами, тому що права, інтереси та свободи людини повинні бути захищені незважаючи на будь-які чинники. Акцентується увага щодо здійснення практичних кроків для покращення ситуації у сфері адміністративного судочинства, які парламент намагається усунути шляхом прийняття змін до законодавства. Проаналізовано сучасний стан підсудності суддів, яка була змінена під час воєнного стану. Зроблено висновок, що зміна територіальної підсудності судів впливає на забезпечення функціонування та доступності правосуддя для громадян. Також проаналізовано одну із нагальних проблем, з якою зіткнулися адміністративне судочинство в період правового режиму воєнного стану – кадровий дефіцит. Саме через недостатність кадрового ресурсу суди не можуть функціонувати на високому ефективному рівні. В комплексі дана проблема призводить до затягування розгляду адміністративних справ. Важливим чинником сьогодення, зокрема, є доступність правосуддя. Акцентується увага на тому, що особлива категорія громадян, а саме внутрішньо переміщені особи часто стикаються з обмеженням права на доступ до правосуддя. Також окремої уваги заслуговує нещодавно прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку», адже його новели доповнюють Кодекс адміністративного судочинства України.

Ключові слова: адміністративне судочинство, правовий режим воєнного стану, адміністративний процес, юрисдикція, територіальна підсудність, адміністративний суд, доступ до правосуддя, адміністративна справа.

The article is devoted to the analysis of the functioning of administrative proceedings in the modern conditions faced by our state. The current normative legal acts adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine, recommendations of the Supreme Court and the Council of Judges of Ukraine, which are aimed at ensuring the availability and continuity of administrative proceedings under martial law, are analyzed. It was emphasized that the functioning of the administrative judiciary even in the conditions of the legal regime of martial law should continue its activity, in particular, the consideration of administrative cases and their resolution by national courts should continue, because the rights, interests and freedoms of people should be protected regardless of any factors. Emphasis is placed on the implementation of practical steps to improve the situation in the field of administrative justice, which the parliament is trying to eliminate by adopting changes to the legislation. The current state of jurisdiction of judges, which was changed during martial law, is analyzed. It was concluded that the change in the territorial jurisdiction of courts affects the functioning and accessibility of justice for citizens. Also analyzed is one of the urgent problems faced by the administrative judiciary during the legal regime of martial law – staff shortage. Courts cannot function at a high effective level precisely because of insufficient personnel resources. In the complex, this problem leads to a delay in consideration of administrative cases. An important factor today, in particular, is the availability of justice. Attention is focused on the fact that a special category of citizens, namely internally displaced persons, often face restrictions on the right to access to justice. The recently adopted Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Certain Issues of Military Service, Mobilization, and Military Registration" also deserves special attention, as its amendments supplement the Code of Administrative Procedure of Ukraine.

Key words: administrative justice, legal regime of martial law, administrative process, jurisdiction, territorial jurisdiction, administrative court, access to justice, administrative case.

Вступ. Право людини на судовий захист є одним із основоположних прав людини, гарантованих Конституцією України. Введення правового режиму воєнного стану в Україні вплинуло на всі сфери суспільного життя, зокрема і на систему правосуддя. Це зумовлює пошук новітніх механізмів забезпечення безперервного та ефективного функціонування адміністративного судочинства. Оскільки, насамперед, це стосується реалізації прав людини на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, безбар'єрного доступу до правосуддя та недопущення порушень закону під час здійснення адміністративного судочинства у період воєнного стану. Це зумовлює актуальність теми даного дослідження. Потреба в осмисленні діяльності адміністративного судочинства в умовах воєнного стану та приведення його у відповідність до вимог сучасності, зумовлено реаліями сучасності.

Постановка проблеми. Безспірним є те, що введення правового режиму воєнного стану вплинуло на діяльність адміністративної юстиції. При цьому, не втрачає актуальності реформування законодавства щодо діяльності адмі-

ністративних судів в Україні та концепції перехідного правосуддя. Дійсно, розгляд та вирішення адміністративних справ в мирний час та наразі значним чином відрізняється. В першу чергу, в аспекті спрощення процедури розгляду адміністративних справ, впровадження технологій цифровізації правосуддя. З іншого боку, це пов'язано із наслідками, які виникли через широкомасштабне збройне вторгнення країни агресора на суверенну територію України. Звідси виникає необхідність дослідження сучасного стану здійснення адміністративного судочинства у період дії правового режиму воєнного стану.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Варто зауважити, що дана тематика є досить новою для досліджень і комплексного вивчення досить мало, але окремі аспекти даного питання аналізувались багатьма вченими, а саме: О. С. Дяковський, А. Л. Паскар, Л. П. Амелічева, О. М. Нестеренко, О. Г. Привиденцев, Н. О. Дідик, В. В. Петрик, О. М. Росул тощо.

Метою статті є аналіз особливостей функціонування адміністративного судочинства під час дії правового режиму воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі, Україна та її правова система знаходяться в умовах транзитивного періоду, що пов'язано із нестабільністю, суперечливістю та невизначеністю суспільних змін. Забезпечення та належний захист прав людини є одним із маркерів транзитивного суспільства. Фундаментальною є теза про універсальність судового захисту та застосування судової процедури, як ефективного механізму захисту прав людини. Зважаючи на це, доступність правосуддя є одним із запобіжників порушень прав людини та водночас засобом відновлення порушених прав і свобод. Без належного доступу до правосуддя, неможливо є реалізація комплексу таких прав як право на судовий захист, на участь в судовому засіданні, на рівність і змагальність сторін, збір та надання доказів, на справедливий судовий розгляд, винесення справедливого судового рішення та притягнення винних до юридичної відповідальності. Наразі, створюються реальні умови та новітні форми реалізації прав і свобод кожній людині в розрізі перехідного правосуддя.

З початком повномасштабного збройного вторгнення в Україну, 24.02.2022 Указом Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану на території України» був введений воєнний стан на всій території України. Відповідно до статті 64 Конституції України під час дії особливого правового режиму можуть встановлюватися спеціальні обмеження прав і свобод людини і громадянина. Збройний напад на суверенну територію України призвів до окупації чи не третини території держави. Внаслідок чого приблизно 20% судів не мали змоги здійснювати правосуддя [1].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Важливим аспектом у вище зазначеному нормативно-правовою акті є те, що у статті 26 закріплення фундаментальні положення щодо здійснення судочинства в період воєнного стану. Основними з них є, те що суди повинні діяти виключно на підставі та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України; правосуддя на території, де введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається; створення надзвичайних та особливих судів не допускається; забороняється скорочувати чи прискорювати будь-які форми судочинства; у тому випадку, коли суди, розміщені на території, де введено воєнний стан, об'єктивно не можуть здійснювати правосуддя, за допомогою закону України може бути змінена територіальна підсудність судових справ чи змінено місцезнаходження судів [2].

Члени Венеціанської комісії, до якої Україна приєдналася в 1996 році, акцентують, що навіть при надзвичайних правових режимах судова система має продовжувати гарантувати здійснення права на справедливий суд. Функціонування правосуддя не повинно обмежуватися, за винятком ситуацій, коли виконання повноважень фактично неможливе [3, с. 56].

З початком збройної агресії проти України, у 2014 році перед національною системою правосуддя постало ряд

проблем, деякі з них необхідно було терміново вирішувати. Першочергово, це стосувалось реалізації та доступності правосуддя як загальної правової гарантії людини і громадянина на судовий захист. Проте, значна частина цих питань залишились так і не вирішена, та в 2022 році з початком широкомасштабного збройного вторгнення їхня кількість лише збільшилась.

Станом на січень 2024 року знищено чи пошкоджено 131 будівлю суду (15 з них – вціліли, 116 – пошкоджені). За підрахунками ДСА України, на відновлення цих будівель потрібно 2 млрд грн. За даними Вищої ради правосуддя, станом на сьогодні не працюють 33 суди в Луганській області, 45 – в Донецькій, 27 – в АР Крим, 11 – в Харківській, 23 – в Запорізькій, два – в Херсонській, а також один суд – у Сумській області. Водночас суди, які розташовані близько до лінії розмежування, працюють в екстремальних умовах через постійні обстріли ворогом [4].

Внаслідок цього загострюється ще й проблема кадрового дефіциту суддів, обумовлена незаповненням вакансій. По своїй суті, це є одним із бар'єрів забезпечення доступу до правосуддя. Аналізуючи кадровий дефіцит суддів, слід підкреслити, що введення воєнного стану на території України значно посилює зазначену проблему. Попри законодавче положення про заборону скорочення чи прискорення судочинства в умовах воєнного стану, бойові дії та їх негативні наслідки призводять, як до негайного припинення розгляду справи, так і до загрози для життя, здоров'я людей, руйнування будівель, окупації територій. Це, також, визначає нові реалії можливостей здійснення правосуддя [5, с. 48]. Продовжуючи цю думку, слід звернути увагу, що внаслідок кадрового дефіциту актуалізується затягування розгляду судових справ у зв'язку з перевантаженням суддів. Це також є бар'єром доступу до правосуддя.

У частині 5 ст. 125 Конституції України закріплено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди. Ця норма передбачена в Основному Законі України насамперед для того, щоб гарантувати незалежність адміністративних судів при ухваленні рішень щодо суб'єктів владних повноважень. Діяльність адміністративної юстиції в Україні визнається ефективною у сфері захисту прав і свобод людини та інтересів юридичних осіб у публічно-правових відносинах [6].

Адміністративне судочинство відповідно до п. 1 ст. 2 КАСУ здійснює справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [7].

Проаналізувавши стан функціонування судової системи, можна відзначити, що на початку повномасштабного вторгнення правосуддя здійснювалося тільки по невідкладним питанням. Важлива проблема постала зі здійсненням адміністративного судочинства на окупованих територіях. Багато працівників були вимушені евакуюватися або ж долучитися безпосередньо до лав ЗСУ. Проте, вже за місяць, судова система змогла вператися з викликами реальності та почала працювати у видозміненому форматі, який враховує особливості воєнного стану.

На думку голови Вищої ради правосуддя, Григорія Усика, адміністративні суди відіграють провідну роль у забезпеченні верховенства права в державі, працюють у критичних умовах кадрового голоду й надмірного навантаження. Так, за даними 2023 року на розгляд до судів адміністративної юрисдикції близько 900 тис. адміністративних справ [6].

Наведене додатково підтверджує, що вищезазначені бар'єри щодо доступу до правосуддя стосуються функціонування адміністративної юстиції. Саме тому, впрова-

джується особливий режим організації роботи судів, який передбачає розгляд невідкладних справ та зміну територіальної підсудності. Законодавець звертає увагу на те, що можливі ситуації, коли правосуддя не може бути здійснене на тій території, де діє правовий режим воєнного стану, і тому можливе застосування зміни територіальної підсудності справи. На сьогоднішній день, судова система України продовжує функціонувати, не враховуючи окремі випадки, а саме зону активних бойових дій та територій, які знаходяться під окупацією. Однак і цьому є вирішення – зміна територіальної підсудності справи.

Так, відповідно до Розпорядження Голови Верховного Суду України № 2/0/9-22 від 08.03.2022 р., було змінено підсудність справ, що розглядалися в Харківському та в Чернігівському регіонах. Справи, які розглядалися судами в Харківській області передані судам Полтавської області. Справи, що розглядалися в Чернігівській області розподіляються між судами Черкаської та Київської області [5, с. 48].

Можна стверджувати, що питання зміни територіальної підсудності адміністративних справ у випадку ведення бойових дій досі залишається актуальним, адже Розпорядженням Верховного Суду було перенесено судів близько із 10 областей, а саме: Запорізької, Миколаївської, Харківської, Херсонської, Чернігівської тощо. Але також є і позитивний результат, адже більше 45 судів змогли повністю відновити свою роботу на деокупованих територіях.

Як вже зазначалось, на підконтрольних територіях України адміністративні суди продовжують здійснювати розгляд справ, але крім тих, що не є невідкладними. Тому адміністративний суд може винести рішення про те, що справа знімається з розгляду або відкладається. Важливим аспектом є те якщо від сторін не надійшло клопотання про відкладення справи, адміністративний суд відкладає справу незалежно від цього. Це все пов'язано з тим, що в сучасних реаліях особа не завжди може подати заяву про відкладення розгляду справи, наприклад через небезпеку для власного життя.

Щодо організаційного механізму зміни територіальної підсудності судових адміністративних справ у випадку неможливості виконання судом покладених на нього завдань, це врегульовано ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-19. Верховною Радою України були внесені зміни 03.03.2022, де зазначається, що у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин (зокрема, у зв'язку з воєнним, надзвичайним станом, стихійним лихом чи активними військовими діями), територіальна підсудність справ може бути змінена за рішенням Вищої ради правосуддя за попереднім поданням Голови Верховного Суду України. Судова справа у такому випадку буде вирішуватися судом найбільш територіально наближеним до суду, який припинив функціонування. Якщо Вища рада правосуддя не може здійснювати повноваження, питання про зміну підсудності, а також про передачу всіх справ вирішується безпосередньо розпорядженням Голови Верховного Суду [8].

Також необхідно зазначити інші нормативно-правові акти, які були прийняті для забезпечення функціонування діяльності органів судочинства, а саме: Закон Верховної Ради України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», щодо зміни підсудності судів, відповідно до якого встановлено особливий режим роботи й запроваджено відповідні організаційні заходи; рекомендації РСУ «Щодо життя невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні в умовах припинення повноважень ВРП та воєнного стану у зв'язку зі збройною агресією з боку РФ».

Умови воєнного часу спричинили необхідність прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань про-

ходження військової служби, мобілізації та військового обліку» № 3633-IX від 11 квітня 2024 року. Наразі, Закон ще не набув чинності. В контексті дослідження адміністративного судочинства в умовах воєнного стану, прийняття даного Закону має значення, оскільки доповнено ч. 1 ст. 20 п. 6 КАСУ. Так, до предметної юрисдикції підсудні адміністративні справи за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації [10].

Крім того, у зв'язку з вищезазначеним нормативно-правовим актом також доповнено Кодекс адміністративного судочинства України такою статтею 283² щодо особливостей провадження у справах за позовними заявами територіального центру комплектування та соціальної підтримки з приводу тимчасового обмеження громадян України у праві керування транспортним засобом під час мобілізації. Ця законодавча новела передбачає у випадку невиконання громадянином України у строки, встановлені Законом України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" [9], вимоги територіального центру комплектування та соціальної підтримки про виконання обов'язку (обов'язків) військовозобов'язаним, резервістам територіальний центр комплектування та соціальної підтримки звертається до суду із позовною заявою про застосування судом тимчасового обмеження такої особи у праві керування транспортним засобом під час мобілізації [10].

Рішенням від 24 лютого 2022 року № 9 Рада суддів України звернула увагу усіх судів України, що навіть в умовах воєнного або стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежено конституційне право людини на судовий захист [11].

Аналізуючи здійснення адміністративно-господарського судочинства в умовах воєнного стану судовою спільнотою визначено, що «судова система продемонструвала спроможність здійснювати правосуддя в умовах воєнного стану. Основні Проблеми, які постали перед адміністративними судами, а саме: нові відносини між «суспільством та людиною» з однієї сторони, та «владою» з іншої сторони, конфлікти під час яких потрібно судам вирішувати враховуючи ключовий фактор сьогодення – «війна»; визначення підсудності у справах за позовами ВПО; нові категорії справ [4]. Наприклад Законом України «Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду» від 13.12.2022 ліквідовано Окружний адміністративний суд міста Києва та утворення нового Київського міського окружного адміністративного суду [12].

В умовах воєнного стану законодавець намагається реформувати положення Кодексу адміністративного судочинства України, щоб якнайкраще пристосуватися до сучасних реалій. Актуальними питаннями зараз залишаються дотримання строків звернення до суду, строків на апеляційне та касаційне оскарження, зупинення провадження у справі у зв'язку із перебуванням сторони в складі Збройних Сил України та належне повідомлення сторін про розгляд справи, вручення судового рішення [13].

Необхідно визнати той факт, що колізійні питання, які зараз є нерегульованими, породжують дисбаланс в діяльності всієї судової системи. Як наслідок, призводить до погіршення якості її функціонування. В умовах, коли законодавча та виконавча гілки влади не можуть вирішити проблем, з якими стикнулася судова влада. Саме судова влада повинна знайти вихід із ситуації, запровадивши таке застосування правових норм, яке забезпечує роботу суду і здійснення безперервного правосуддя відповідно до Конституції України [13].

Заслужує уваги Проект Закону про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу

адміністративного судочинства України щодо визначення підсудності справ за місцезнаходженням сторони, яка є внутрішньо переміщеною особою. Загальновідомо, що воєнний стан та окупація територій України змусили велику кількість громадян України переміститися всередині держави в більш безпечні місця [14]. Цей законопроект актуальний, оскільки на сьогоднішній день постає проблема того, що така категорія людей часто обмежується в доступі до правосуддя, зокрема й до адміністративного судочинства.

Висновок. Проаналізувавши поточний стан функціонування адміністративного судочинства в умовах правового режиму воєнного стану, можна відзначити, що законодавство України покладає усі зусилля та гарантує, що судочинство та діяльність органів судової влади не може бути обмеженим навіть під час дії особливого режиму. Діяльність судів обов'язково має функціонувати навіть в таких складних умовах. А відтак, суд не має права відмовляти у прийнятті будь-якого процесуального документа, зокрема і позовної заяви до адміністративного суду, спираючись на введення воєнного стану, адже такої правової процесуальної норми не має.

Функціонування адміністративного судочинства навіть в умовах правового режиму воєнного стану повинно продовжувати свою діяльність, зокрема повинен продовжуватися розгляд адміністративних справ та їх вирішення. Дійсно нагальним питанням залишається створення працюючих механізмів, які будуть більш ефективно реалізовувати справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд й вирішення адміністративних справ, що включає в себе доступність до правосуддя та дієвий захист прав, свобод та інтересів громадян. Відповідно можна чітко відстежити, що законодавець враховує особливості дії правового режиму воєнного стану і вводить процедурні спрощення здійснення адміністративного судочинства, зміну територіальної підсудності судів.

Аналіз діючих нормативно-правових актів надає можливість зазначити, що режим конкретного адміністративного суду визначається індивідуально, адже це залежить від ситуації в певному регіоні.

В підсумку, варто зазначити, що як адміністративні, так і загалом система правосуддя продовжує працювати в такий непростий час, для того, щоб кожна людина могла ефективно захищати свої порушені права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Як працює судова система під час війни? Судова практика. URL: <https://surl.li/todzz>
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України № 389-VIII від 12 травня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 23.04.2024).
3. Привиденцев О. Г. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. Прикарпатський юридичний вісник. 2022. Вип. 1 (42). С. 54–57.
4. Судочинство під час війни: судді ВС розповіли про виклики та особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. URL: <http://surl.li/tocuf> (дата звернення 25.04.2024).
5. Доступність правосуддя у транзитивному суспільстві: сучасний вимір: монографія. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. 246 с.
6. Нагальні питання діяльності адміністративних судів і проблеми правозастосування: у Верховному Суді відбулася розширена робоча зустріч. URL: <http://surl.li/tocwo> (дата звернення 25.04.2024).
7. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 р. № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
8. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р., № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 23.04.2024).
9. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України № 3543-XII від 21.10.1993 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення 08.05.2024).
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань проходження військової служби, мобілізації та військового обліку: Закон України № 3633-IX від 11.04.2024 року, набирає чинності. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3633-20#Text> (дата звернення 08.05.2024).
11. Рішення Ради суддів України № 9 від 24 лютого 2022. URL: <http://surl.li/toech> (дата звернення 25.04.2024).
12. Про ліквідацію Окружного адміністративного суду міста Києва та утворення Київського міського окружного адміністративного суду: Закон України № 2825-IX від 13.12.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2825-20#Text> (дата звернення 25.04.2024).
13. Верховний суд: Особливості застосування процесуальних норм в адміністративному судочинстві в умовах воєнного стану. URL: <http://surl.li/toeds> (дата звернення 25.04.2024).
14. Проект Закону про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо визначення підсудності справ за місцезнаходженням сторони, яка є внутрішньо переміщеною особою, № 10146 від 13.10.2023 року. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42984> (дата звернення 25.04.2024).